

Listy Jakuba Kazimierza Rubinkowskiego do Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej (1716–1726), z oryginalnych rękopisów odczytali, wstępem i objaśnieniami opatrzyli Kazimierz Maliszewski i Adam Kucharski, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2017, ss. 404.

Wydawnictwo źródłowe opracowane przez dwóch badaczy historii kultury z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu – Kazimierza Maliszewskiego i Adama Kucharskiego – dotyczy dwóch osób: Jakuba Kazimierza Rubinkowskiego (1668–1749) i Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej (ok. 1669–1729). Pierwszy był królewskim poczmistrzem, rajcą toruńskim, bibliofilem, mecenasem artystycznym oraz tłumaczem, pisarzem, publicystą. Tak barwna postać stała się bohaterem licznych studiów, zdecydowana większość z nich jest autorstwa wydawców recenzowanej publikacji¹. Elżbieta Sieniawska zaś była córką marszałka wielkiego koronnego Stanisława Herakliusza Lubomirskiego (1642–1702) i żoną hetmana wielkiego koronnego Adama Mikołaja Sieniawskiego (ok. 1666–1726). Odgrywana przez nią rola polityczna, jej majątek czy mecenat artystyczny stawiają

¹ Przede wszystkim: K. Maliszewski, *Jakub Kazimierz Rubinkowski, szlachcic, mieszczanin toruński, erudyta barokowy*, Toruń 1982; idem, *Jakub Kazimierz Rubinkowski (1668–1749) – poczmistrz królewski, rajca i burgrabia toruński*, [w:] *Wybitni ludzie Torunia*, red. M. Biskup, Warszawa 1982, s. 89–96; idem, *Agencja informacyjna Jakuba Kazimierza Rubinkowskiego (ze studiów nad dziejami komunikacji społecznej w XVIII w.)*, „Zapiski Historyczne” 1983, t. XLVIII, z. 3, s. 49–69; idem, *Rubinkowski Jakub Kazimierz (1688–1749)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXXII, Wrocław 1989, s. 567–569; A. Kucharski, K. Maliszewski, *Rubinkowski Jakub Kazimierz (1668–1749), pisarz, panegirysta, poczmistrz królewski, rajca i burgrabia toruński*, [w:] *Toruński słownik biograficzny*, t. V, red. K. Mikulski, Toruń 2007, s. 182–192; A. Kucharski, *Pośrednictwo Jakuba Kazimierza Rubinkowskiego w konserwacji i zakupie książek dla Elżbiety Sieniawskiej w końcu pierwszej ćwierci XVIII w.*, „Folia Torunensia” 2015, t. XV, s. 43–56. Por. także K. Obremski, *Jakub Kazimierz Rubinkowski. Dziejopisarz i człowiek saskiego półwiecza*, Warszawa 2008.

ją w gronie najważniejszych kobiet czasów saskich². Jeden z wydawców – Kazimierz Maliszewski popełnił już artykuł na temat stosunków między Rubinkowskim a Sieniawską³.

W obszernym wstępie (s. 9–43) do tego wydawnictwa źródłowego jego autorzy zwrócili uwagę na historię korespondencji, skupiając się oczywiście na epoce staropolskiej jako czasie życia swoich bohaterów. Podjęto również problem kręgu korespondencyjnego. Adresatka opracowanych w publikacji listów Jakuba Kazimierza Rubinkowskiego Elżbieta z Lubomirskich Sieniawska utrzymywała listowne kontakty zarówno z elitą polityczną, jak i towarzyską z terenów Rzeczypospolitej, jak również z władcami oraz przedstawicielami dworów europejskich (m.in. Augustem II, Piotrem I, Franciszkiem II Rakoczym, Karolem XIII), a także z dzierżawcami i zarządcami swych dóbr. Trzeba przyznać, że tak szeroki krąg korespondencyjny imponuje. Tym bardziej cieszy to, że w 2016 r., jako efekt projektu badawczego, ukazało się, obejmujące trzy tomy, wydawnictwo źródłowe zawierające korespondencję Elżbiety Sieniawskiej⁴.

Jednym z adresatów jej listów był Jakub Kazimierz Rubinkowski. We wstępie wydawcy nakreślili pokrótce jego biografię. Pełnione przez niego funkcje były dla Sieniawskiej niezwykle istotne. Zatrudniała go przez co najmniej 10 lat – w latach 1716–1726.

² Por. zwłaszcza prace: B. Popiołek, *Królowa bez korony. Studium z życia i działalności Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej ok. 1669–1729*, Kraków 1996; eadem, *Kobiety świat w czasach Augusta II. Studia nad mentalnością kobiet z kręgów szlacheckich*, Kraków 2003; A. Słaby, *Rządząca oleszycka. Dwór Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej jako przykład patronatu kobiecego w czasach saskich*, Kraków 2014.

³ K. Maliszewski, *Relacje poczmistrza toruńskiego Jakuba Kazimierza Rubinkowskiego z „królową bez korony i pierwszą damą Rzeczypospolitej” Elżbietą Sieniawską w latach 1716–1728*, [w:] *Gospodarka, społeczeństwo, kultura w dziejach nowożytnych. Studia ofiarowane Pani Profesor Marii Boguckiej*, red. A. Karpiński, E. Opaliński, T. Wiślicz, Warszawa 2010, s. 121–127.

⁴ *Korespondencja Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej, kasztelanowej krakowskiej*, t. I (*Z serca kochająca żona i uniżona sługa: listy Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej do męża Adama Mikołaja Sieniawskiego z lat 1688–1726*), oprac. i wyd. B. Popiołek, U. Kicińska, A. Słaby, Warszawa–Bellerive-sur-Allier 2016; *Korespondencja Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej, kasztelanowej krakowskiej*, t. II (*Jaśnie Oświecona Mościa Księżno Dobrodziejko: informatorzy i urzędnicy*), oprac. i wyd. B. Popiołek, U. Kicińska, A. Słaby, Warszawa–Bellerive-sur-Allier 2016; *Korespondencja Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej, kasztelanowej krakowskiej*, t. III (*Jaśnie Oświecona Mościa Księżno Dobrodziejko: rodzina, przyjaciele i klienci [wybór]*), oprac. i wyd. B. Popiołek, U. Kicińska, A. Słaby, Warszawa–Bellerive-sur-Allier 2016.

Właśnie z tego okresu została tu zebrana i opracowana korespondencja Rubinkowskiego do „królowej bez korony”. W listach torunianina daje się wyodrębnić kilka motywów.

Sieniawska ceniła Rubinkowskiego przede wszystkim jako poczmistrza, zbierającego informacje z kraju i z zagranicy a dotyczące polityki, kultury, towarzystwa. Raz w tygodniu kasztelanowa krakowska otrzymywała wieści zawarte w liście oraz gazetę pisaną, czasem też gazety drukowane. Do jej rąk trafiało zatem sprawozdanie zarówno ze spraw lokalnych (głównie tzw. tumultu toruńskiego) czy zagranicznych (przykładowo na temat powstania państwa prusko-brandenburskiego w 1701 r., zwłaszcza zaś jego rozwoju militarnego).

Rubinkowski był także swego rodzaju „agentem handlowo-gospodarczym” – jak go określili we wstępie wydawcy: pośredniczył w handlu zbożem między Sieniawą a Gdańskiem, pozyskiwał potrzebnych Sieniawskiej rzemieślników, załatwiał jej interesy z kupcami i bankierami gdańskimi. Od 1720 r., gdy Sieniawska została właścicielką dóbr w Wilanowie, jej korespondencja z Rubinkowskim poszerzyła się o nowe wątki – remontu i rozbudowy królewskiej rezydencji.

Warto wspomnieć także, że poczmistrz – jako doświadczony bibliofil – był głównym współpracownikiem „królowej bez korony” w uzupełnianiu i rozbudowie bibliotek należących do Sieniawskich.

Kazimierz Maliszewski i Adam Kucharski zwrócili także uwagę na motywy egodokumentarne znajdujące się w listach Rubinkowskiego. Nie rozszerzali jednak tego wątku, ponieważ został on już opracowany w innym miejscu⁵.

Na zakończenie wstępu wydawcy postawili tezę, że Rubinkowskiego z Sieniawską łączyły stosunki klientalne. Poczmistrz miał być klientem „awansu” – działał dla patrona, licząc na pomoc w karierze i awansie społecznym⁶.

W *Nocie edytorskiej* znalazły się informacje o miejscu przechowywania opracowanych tu zbiorów – korespondencja złożona

⁵ Por. artykuł jednego z wydawców: A. Kucharski, *O sobie, ludziach i świecie. Listy Jakuba Kazimierza Rubinkowskiego do Elżbiety Sieniawskiej jako egodokumenty i źródła wiadomości gazetowych (1716–1726)*, [w:] *Kobiece kręgi korespondencyjne XVII–XIX wieku*, red. B. Popiołek, U. Kicińska, A. Słaby, Warszawa–Bellevue-sur-Allier 2016, s. 31–44.

⁶ Szerzej: A. Mączak, *Klientela: nieformalny system władzy w Polsce i w Europie XVI–XVIII w.*, Warszawa 2000; i d e m, *Rządzący i rządzeni. Władza i społeczeństwo w Europie wczesnonowoczesnej*, Warszawa 1986 (zwłaszcza rozdział *Patron i jego klient*).

z 232 listów autorstwa Jakuba Rubinkowskiego znajduje się w Bibliotece Książąt Czartoryskich w Krakowie. Do publikacji dodano także gazetolisty pisane przez Rubinkowskiego do Sieniawskiej. Zawarto również (jako *Aneks I*) 11 listów współprawnych z korespondencją Sieniawskiej, które były skierowane do innych osób z jej najbliższego kręgu, m.in. jej męża Adama Mikołaja Sieniawskiego. Skrupulatnie wyjaśniono także zasady edycji listów, podając liczne przykłady modernizacji oraz dodając wykaz stosowanych skrótów i ich rozwinięcia. Pochylnono się też nad występującą często w listach łaciną – wydawcy dołączyli *Słowniczek często występujących terminów i zwrotów łacińskich, staropolskich i obcojęzycznych oraz nazw geograficznych*, który został umieszczony po opracowanym materiale źródłowym. W *Aneksie II* zaś zawarto *Wykaz urzędów i godności*, w którym podano często występujące w listach osoby przytaczane tylko z nazwy urzędu czy godności. Zawarci tu zostali kolejno: dostojnicy kościelni, monarchowie i książęta, urzędnicy ziemscy, grodzczy i miejscy, dowódcy wojskowi i dyplomaci różnych krajów, wreszcie kupcy, urzędnicy celni, pocztowi, oficjaliści Sieniawskiej oraz pozostałe osoby. Rubinkowski często w listach pisał np. „biskup kujawski” lub „król francuski” i w wykazie tym znajdziemy takie właśnie hasła. Dzięki temu zabiegowi identyfikacja danej postaci jest prosta, a wydawcy zyskali sporo miejsca, ograniczając liczbę przypisów rzeczowych. Trzeba jednak zaznaczyć, że osoby występujące w korespondencji z nazwiska były identyfikowane w przypisach znajdujących się bezpośrednio pod konkretnym listem.

Właściwa część publikacji, czyli edycja *Listów Jakuba Kazimierza Rubinkowskiego do Elżbiety Sieniawskiej z lat 1716–1726*, to 221 listów, o różnej długości. Każdy list ma taką samą strukturę: miejsce przechowywania źródła i właściwa sygnatura, łącznie ze stroną, miejsce i data napisania listu, nagłówek, treść główna, podpis. Wydawcy zrobili ukłon w stronę szerszego odbiorcy – w przypisach znajdują się zarówno tłumaczenia zwrotów łacińskich (które nie są popularne i nie zostały zawarte w słowniczku), jak i wyjaśnienia słów staropolskich, często z podaniem konkretnego użycia. W nielicznych miejscach zabrakło uwspółcześnienia interpunkcji, np. „Czerwony złoty nadto, jak się co posyłać będzie to się potraci, spodziewam się drugiego z łaski WX Mości Dobrodziejki” (s. 127).

Na zakończenie publikacji dołączono bibliografię, indeksy: osobowy oraz nazw geograficznych i etnicznych.

Podsumowując, do rąk czytelnika trafiło niezwykle cenne wydawnictwo źródłowe. Z jednej strony stanowi ono uzupełnienie wydanej niedawno korespondencji Elżbiety Sieniawskiej. Z drugiej zaś strony otrzymaliśmy kolejne źródło z czasów saskich, w którym – jak zaznaczyli wydawcy we wstępie – znajdują się różnorodne informacje na temat historii: politycznej, gospodarczej, społecznej, kulturowej. Czytelnicy mogą zatem nie tylko śledzić bezpośrednią relację Rubinkowski–Sieniawska, lecz także poznać rozmaite wątki dziejów Rzeczypospolitej Obojga Narodów i szerzej: Europy z pierwszej połowy XVIII w. Należy zatem docenić trud wydawców włożony w odczytanie i opracowanie tejże korespondencji.

JOANNA ORZEL

UNIwersytet Łódzki*

 <https://orcid.org/0000-0001-8816-5157>

Bibliografia

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

Korespondencja Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej, kasztelanowej krakowskiej, t. I (*Z serca kochająca żona i uniżona sługa: listy Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej do męża Adama Mikołaja Sieniawskiego z lat 1688–1726*), oprac. i wyd. B. Popiołek, U. Kicińska, A. Słaby, Warszawa–Bellerive-sur-Allier 2016.

Korespondencja Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej, kasztelanowej krakowskiej, t. II (*Jaśnie Oświecona Mościa Księżno Dobrodziejko: informatorzy i urzędnicy*), oprac. i wyd. B. Popiołek, U. Kicińska, A. Słaby, Warszawa–Bellerive-sur-Allier 2016.

Korespondencja Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej, kasztelanowej krakowskiej, t. III (*Jaśnie Oświecona Mościa Księżno Dobrodziejko: rodzina, przyjaciele i klienci [wybór]*), oprac. i wyd. B. Popiołek, U. Kicińska, A. Słaby, Warszawa–Bellerive-sur-Allier 2016.

OPRACOWANIA

Kucharski A., *O sobie, ludziach i świecie. Listy Jakuba Kazimierza Rubinkowskiego do Elżbiety Sieniawskiej jako egodokumenty i źródła wiadomości gazetowych (1716–1726)*, [w:] *Kobiece kręgi korespondencyjne XVII–XIX wieku*, red. B. Popiołek, U. Kicińska, A. Słaby, Warszawa–Bellerive-sur-Allier 2016, s. 31–44.

* Wydział Filozoficzno-Historyczny, Instytut Historii, Katedra Historii Nowożytnej, e-mail: joanna.orzel@interia.eu.

- Kucharski A., *Pośrednictwo Jakuba Kazimierza Rubinkowskiego w konserwacji i zakupie książek dla Elżbiety Sieniawskiej w końcu pierwszej ćwierci XVIII w.*, „Folia Torunensia” 2015, t. XV, s. 43–56.
- Kucharski A., Maliszewski K., *Rubinkowski Jakub Kazimierz (1668–1749), pisarz, panegirysta, poczmistrz królewski, rajca i burgrabia toruński*, [w:] *Toruński słownik biograficzny*, t. V, red. K. Mikulski, Toruń 2007, s. 182–192.
- Maliszewski K., *Agencja informacyjna Jakuba Kazimierza Rubinkowskiego (ze studiów nad dziejami komunikacji społecznej w XVIII w.)*, „Zapiski Historyczne” 1983, t. XLVIII, z. 3, s. 49–69.
- Maliszewski K., *Jakub Kazimierz Rubinkowski (1668–1749) – poczmistrz królewski, rajca i burgrabia toruński*, [w:] *Wybitni ludzie Torunia*, red. M. Biskup, Warszawa 1982, s. 89–96.
- Maliszewski K., *Jakub Kazimierz Rubinkowski, szlachcic, mieszczanin toruński, erudyta barokowy*, Toruń 1982.
- Maliszewski K., *Relacje poczmistrza toruńskiego Jakuba Kazimierza Rubinkowskiego z „królową bez korony i pierwszą damą Rzeczypospolitej” Elżbietą Sieniawską w latach 1716–1728*, [w:] *Gospodarka, społeczeństwo, kultura w dziejach nowożytnych. Studia ofiarowane Pani Profesor Marii Boguckiej*, red. A. Karpiński, E. Opaliński, T. Wiślicz, Warszawa 2010, s. 121–127.
- Maliszewski K., *Rubinkowski Jakub Kazimierz (1688–1749)*, [w:] *Polski słownik biograficzny*, t. XXXII, Wrocław 1989, s. 567–569.
- Mączak A., *Klientela: nieformalny system władzy w Polsce i w Europie XVI–XVIII w.*, Warszawa 2000.
- Mączak A., *Rządzący i rządzeni. Władza i społeczeństwo w Europie wczesnonowoczesnej*, Warszawa 1986.
- Obremski K., *Jakub Kazimierz Rubinkowski. Dziejopisarz i człowiek saskiego półwiecza*, Warszawa 2008.
- Popiołek B., *Kobiety świat w czasach Augusta II. Studia nad mentalnością kobiet z kręgów szlacheckich*, Kraków 2003.
- Popiołek B., *Królowa bez korony. Studium z życia i działalności Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej ok. 1669–1729*, Kraków 1996.
- Słaby S., *Rządzicha oleszycka. Dwór Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej jako przykład patronatu kobiecego w czasach saskich*, Kraków 2014.